

Etnografija svakodnevice, izolacije i otpornosti u Tenji

Goran Dokić

Martin-Luther-Sveučilište Halle-Wittenberg, Institut za etnologiju i filozofiju, Njemačka

e-mail: go.dokic@gmail.com

ORCID: 0009-0006-5400-3372

SAŽETAK Članak etnografski istražuje kako se svakodnevni život u Tenji oblikuje između formalne blizine Osijeku i iskustvenog osjećaja udaljenosti. Koristim pojam *relacijske izolacije* shvaćen kao stanje u kojem se perifernost ne mjeri geografskom udaljenošću, nego odnosima s institucijama, resursima i među generacijama kako bih analizirao isprepletenost infrastrukture, afektivnih krajolika i svakodnevnih praksi skrbi. Istraživanje se temelji na terenskom radu u travnju 2025. godine, koji je obuhvatio polustrukturirane intervjue, terenska opažanja i auto-etnografske bilješke. Nalazi pokazuju kako se selektivna ulaganja, sporost birokracije i simboličke politike sjećanja pretaču u iskustva iscrpljenosti, povlačenja i produžene privremenosti, dok svakodnevne prakse poput održavanja kućanstva ili neformalnih mreža pomoći stvaraju situiranu otpornost koja osigurava kontinuitet i dostojanstvo, ali odražava i ambivalentnu prilagodbu postojećim ograničenjima. Ta otpornost nije spektakularna ni javno vidljiva, nego se očituje u rutinskim gestama koje omogućuju nastavak života u uvjetima trajne nesigurnosti i institucionalnog zanemarivanja. Članak povezuje rasprave o postsocijalističkoj perifernosti, studijama afekta i istraživanjima svakodnevice te predlaže operacionalizaciju relacijske izolacije kroz tri domene: pristup uslugama, sudjelovanje u odlučivanju i afektivnu orijentaciju prostoru. Zaključno se ističe da razvojne politike u prigradskim naseljima trebaju uvažiti afektivni krajolik zajednice kako bi se izbjegla reprodukcija prostornih nepravdi i osigurala dugoročno održiva podrška lokalnoj zajednici.

Ključne riječi: relacijska izolacija, situirana otpornost, afektivni krajolik, postsocijalistička periferija, infrastruktura, Tenja.

1. Uvod: između blizine i udaljenosti

„Ne bih rekla da je Tenja izolirana“, kaže mi poznanica pa nabraja autobuse, vrtić, ambulantu i trgovine kao dokaze prisutnosti institucija. Zatim dodaje: „Nije dovoljno, ali postoji. Problem je više u ljudima [...] malo se kreću, možda zbog rata ili nesnalaženja u novom sistemu.“ Ta dvostruka izjava – „nije izolirana“, a „nije dovoljno“ – upućuje na napetost između formalne prisutnosti infrastrukture i iskustva društvene udaljenosti. Iz tog odnosa proizlazi okvir ovog rada u kojem istražujem kako se svakodnevnica u Tenji oblikuje na sjecištu između onoga što „postoji“ i onoga što se „ne osjeća dovoljno“, između nominalne povezanosti i življene periferije (usp. Kojanić, 2020.; Krajina, 2022.).

Slične dvoznačnosti javljaju se i u pričama drugih sugovornika koje sam u travnju 2025. godine zabilježio u Tenji, mjestu gdje sam odrastao i kamo se vraćam nakon godina provedenih u inozemstvu. Jedna mlada žena, govoreći o praznim kućama čiji vlasnici rade u inozemstvu, kaže: „Meni to ne smeta. Navikneš; postane ti normalno.“ Prazne kuće tako nisu samo pokazatelj migracijskih tokova nego i podsjetnici odsutnosti i sidrišta odnosa (Dzenovska, 2020.). Drugi sugovornik prisjeća se: „Rasturili su ceste i ostavili tako. Sad je to ljudima već postalo normalno. Lakše je otići nego gledati te njihove budalaštine.“ A treća ističe pripadnost: „Ovo je ipak moja kuća, moja djevodina i osjećam da tu pripadam.“

Naizgled suprotni osjećaji – odlazak kao rasterećenje, ostanak kao obveza i pripadnost kao konstanta – oblikuju iskustvo svakodnevice. Premda sugovornici rijetko nazivaju Tenju potpuno „izoliranom“, često govore o isključenosti iz političkih procesa. Odluke se donose drugdje, komunikacija s institucijama je spora, a odgovori dolaze „ili za pola godine ili se ništa ne dogodi“ (Larkin, 2013.; Harvey i Knox, 2012.; Peternel i Perinić Lewis, 2025.). Ta udaljenost nije samo geografska nego se ogleda i u osjećaju političke nevidljivosti i ograničenih mogućnosti oblikovanja životnih uvjeta.

Ovi uvidi smještaju Tenju u širi okvir istočne Slavonije koja se u javnom diskursu i dalje prikazuje kao periferno, ratom obilježeno i iseljavanjem pogođeno područje unatoč desetljećima državnih i europskih razvojnih programa. Takvi narativi oblikuju percepciju regije kao trajno „problematičnog“ prostora dok se nesigurnosti stanovnika rijetko prepoznaju izvan lokalnoga konteksta.

Sugovornici koji dulje rade u zajednici upozoravaju da su društvena pasivnost i siromaštvo najočitiji među starijima, dok se mladi rijetko uključuju u lokalne procese odlučivanja. „Ovdje su ljudi itekako izolirani, posebno starije osobe [...], ali najveći problem je siromaštvo i osjećaj da ih nitko ne predstavlja“, kaže Mirjana Herceg, koordinatorica Ženske udruge „IZVOR“, pa retorički pita: „Tko ovdje predstavlja mlade, tko ih zove na sjednice Mjesnog odbora?“ U njezinim riječima ogleda se dinamika međugeneracijskog prijenosa zanemarenosti: stariji žive socijalnu udaljenost i ekonomsku

nesigurnost, dok mladi izostaju iz političkog života ili iz samog mjesta (usp. Bogdan i sur., 2023.). Taj izostanak dodatno pojačavaju dugotrajne migracije radno aktivnih prema drugim dijelovima Hrvatske i inozemstvu, čime se kapacitet zajednice dodatno smanjuje.

Za opis tog spleta materijalnih i društvenih okolnosti koristim pojam *relacijske izolacije* koja označava situaciju u kojoj se perifernost ne mjeri kilometrima, nego svakodnevnim odnosima s institucijama, resursima i među generacijama (Ardener, 2012.). Slijedeći Jansena (2016.), etnografiju afekta ne tretiram kao puku evokaciju atmosfere, nego kao analizu i historizaciju obrazaca osjećaja. Tenju stoga promatram kroz spoj iskustava iscrpljenosti i dugotrajnog institucionalnog zanemarivanja proizašlih iz političkih, administrativnih i simboličkih konfiguracija koje zajednicu smještaju na rub. Vrijeme se i dalje dijeli na „prije“ i „poslije“, s ratom kao stalnom, premda rijetko izgovorenom referencom. U tim okolnostima prostor i afekt djeluju zajedno oblikujući osjećaje sigurnosti i pripadnosti, ali i nelagode i rezignacije.

Tenja se ne može prikazati kao jednoznačna „problematična periferija“, već kao prostor ambivalentnosti između odlaska i ostanka, pripadnosti i povlačenja, u kojem se zanemarivanje i nesigurnosti isprepleću s praksama ukorjenjivanja, skrbi i svakodnevne otpornosti (usp. Jambrešić Kirin, 2022.). Cilj je rada pokazati kako se svakodnevni život u Tenji oblikuje kroz isprepletanje institucionalnog zanemarivanja, afektivnih iskustava i lokalnih praksi otpornosti.

Ovim istraživanjem nastojim doprinijeti literaturi o postsocijalističkoj perifernosti, studijama afekta i istraživanjima svakodnevice naglašavajući važnost relacijskog pristupa izolaciji. Rad je strukturiran tako da nakon uvoda slijedi teorijski okvir i metodologija, zatim etnografska vinjeta povratka u mjesto te dijelovi o infrastrukturi, afektivnom krajoliku i prostorima sjećanja, dok se u završnom dijelu razmatraju mikroprakse otpornosti i donose zaključci o životu između otpora i nemara. U nastavku pozicioniram rad u tri konceptualna uporišta — relacijsku izolaciju, situiranu otpornost i prostornu intimnost — koja strukturiraju analizu terenskog materijala.

2. Teorijski okvir: afekt i društvena proizvodnja prostora

Priče i opažanja iz Tenje ukazuju na složene odnose centra i periferije u kojima se prelamaju institucionalne prakse, političko-ekonomski procesi i svakodnevnica obilježena čekanjem, povlačenjem i improvizacijom. Kojanić (2020.:58) naglašava da periferije nisu fiksne kategorije nego položaji koji se stalno proizvode kombinacijom diskurzivnih i materijalnih procesa te unutar sebe stvaraju nove podjele. U Tenji se to vidi u razlikama između „stare“ i „nove“ Tenje te u etničkim i generacijskim rascjepima, što pokazuje da postoje periferije unutar periferije. Krajina (2022.:253) ističe da su odnosi centra i periferije komunikacijski oblikovani i dvosmjerni te da i periferija sudjeluje

u definiranju centra. Tenja tako nije samo objekt osječkih politika i diskursa nego i prostor iz kojeg dolaze narativi i iskustva koja oblikuju sliku samog centra.

Prostor se ne može shvatiti kao neutralna pozadina, nego kao društveni proizvod koji se stalno reproducira kroz prostorne prakse, njihove reprezentacije te življena značenja i očituje se ne samo u iskustvima ljudi nego i u politikama i diskursima koji periferiju proizvode kao mjesto stigme i isključenosti (Lefebvre, 1991.:38-39; Wacquant, 2008.:169). Marginalizacija stoga nije slučajna, već dio šireg procesa kroz koji se naselja pozicioniraju na rub grada.

Na toj osnovi uvodim pojam relacijske izolacije za odnose u kojima se periferija oblikuje institucijama, resursima, lokalnom upravom i praksama stanovnika koje istodobno odražavaju prilagodbu i sudjeluju u definiranju njezina značenja. Taj koncept razlikuje perifernost, koja označava prostorni položaj u odnosu na centar, i marginalizaciju, koja se odnosi na strukturne, društvene i simboličke procese potiskivanja zajednice, pri čemu treba naglasiti da periferija ne mora biti marginalna i da se marginalna područja mogu pojaviti i u urbanim središtima (Pečaver, 2025.:120).

Svakodnevica u Tenji, gdje su učinci rata i dugotrajne tranzicije još uvijek prisutni, otkriva dinamike osjećaja i pripadnosti koje često izmiču modelima perifernosti orijentiranim prvenstveno na institucionalne ili političko-ekonomske parametre te naglašava važnost lokalnih i afektivnih perspektiva u razumijevanju društvenih procesa (Kvangraven, 2021.; Škrbić Alempijević, Potkonjak i Rubić, 2016.; Jansen, 2016.). Studija Peternel i Podjed (2024.) na primjeru pandemije i potresa u Baniji pokazuje da iznenadne kolektivne krize proizvode nagle emocionalne i prostorne poremećaje dok se u Tenji slični učinci oblikuju postupno, kroz dugotrajno poslijeratno i posttranzicijsko zanemarivanje. Nesigurnosti u tom kontekstu nisu suprotnost stabilnosti, nego se s njom isprepleću u prostornim praksama, afektivnim iskustvima i procesima društvene reprodukcije.

Afektivne veze s mjestima i zajednicama oblikuju se kroz dinamike osjećaja koje mogu učvrstiti ili narušiti granice pripadanja i isključenosti. Das (2007.:7) pokazuje da se osjećaji utiskuju u šutnje, rutine i svakodnevne odnose, u onome što naziva „silaskom u obično“, kroz koje život nastavlja teći unatoč nesigurnostima i prekidima. Kada institucionalni okviri zakažu, takve se konfiguracije održavaju improvizacijom, a ljudi sami postaju infrastruktura koja podupire društvenu reprodukciju (Simone, 2004.). Te se strategije postupno ukorjenjuju u iskustvo „produžene privremenosti“ tranzicijskog razdoblja u kojem se obećanja stabilnosti stalno odgađaju, dok nezvjesnost postaje strukturni okvir svakodnevice (Thelen, 2011.; Simone, 2020.).

2.1. Relacijska izolacija: strukturalno reproducirana perifernost

Stanovnici Tenje redovito opisuju komunikaciju s gradskim i mjesnim institucijama kao sporu i neučinkovitu. Mnogi ističu da je jednostavnije odustati nego ponovno čekati, dok se lokalna uprava doživljava više kao scena političkog PR-a nego kao stvaran izvor pomoći (usp. Škrbić Alempijević i Oroz, 2022.). Ta iskustva povezana su s ograničenim pristupom uslugama i rascjepkanim institucionalnim okvirima, pri čemu je građanima dostupna tek jedna zaposlenica Mjesnog odbora svega dva puta tjedno, te s regulativama koje naselje pozicioniraju na rub gradske strukture. Rezultat nisu samo praktične poteškoće nego i iscrpljenost, produženo čekanje i slabljenje osjećaja pripadnosti.

Takva dinamika dodatno je pojačana deindustrijalizacijom Osijeka. Tijekom socijalističkog razdoblja stabilna radna mjesta u tvornicama poput OLT-a, IPK-a i Drave¹ omogućavala su redovite veze sela i grada (Kraus i sur., 2022.). Ratna razaranja, privatizacija i propadanje tih poduzeća tijekom 1990-ih i 2000-ih smanjili su prihode, oslabili mreže solidarnosti i poremetili svakodnevne ritmove kretanja stvarajući nove periferije obilježene ranjivošću i udaljenošću od centra (Harvey i Knox, 2012.). U Tenji se ti procesi odražavaju u obrascima čekanja, povlačenja i „navikavanja“, koje sugovornici opisuju kao svakodnevnicu bez jasnih naznaka promjene.

Etnografski materijal iz Tenje upućuje na oblike „napredne marginalnosti“ i „teritorijalne stigmatizacije“ (Wacquant, 2008.:174), vidljive kroz uskraćene resurse, stalna odgađanja poboljšanja i rijetko izrečeni osjećaj iscrpljenosti. Ti procesi proizlaze ne samo iz lokalnih okolnosti nego i iz načina na koji centar oblikuje periferiju. Ardener (2012.) ističe da udaljenost nije primarno geografska, nego rezultat diskurzivnih projekcija koje periferiju označavaju kao manje vrijednu. U Tenji se to povezuje s afektivnim iskustvima povlačenja i neizvjesnosti, vidljivima u političkim interakcijama i svakodnevici obilježenoj nejednakom raspodjelom moći i društvenom nevidljivošću.

Prostor se u pričama sugovornika često prikazuje kroz prazne večeri i zapuštene dijelove naselja koji stvaraju osjećaj odsječenosti i nesigurnosti, dok ti prizori naglašavaju tišinu kao ključni dio iskustva mjesta. Das (2007.:11) pokazuje da ono što ostaje neizgovoreno ne nestaje, već se zadržava na rubovima razgovora i pretvara u šutnju koja oblikuje svakodnevni život. Slično, Hage (2015.) povlačenje opisuje kao strategiju održavanja distance u nesigurnim okolnostima. U tom se smislu prostor ne može

¹ Osječka ljevaonica željeza i tvornica strojeva (OLT), osnovana 1921. godine u Osijeku, jedno od najvećih industrijskih poduzeća grada u 20. stoljeću; nakon stečaja početkom 2000-ih prestala je s radom. Industrijsko-poljoprivredni kombinat Osijek (IPK), osnovan 1946., objedinjavao je prehrambenu i poljoprivrednu industriju u regiji; nakon privatizacije i raspacivanja većina pogona ugašena je početkom 2000-ih. Tvornica žigica „Drava“, osnovana 1856., bila je među najstarijim tvornicama šibica u Europi; nakon 150 godina rada zatvorena je 2009. godine (Hrvatska enciklopedija, n. d.; Hrvatska tehnička enciklopedija; Leksikografski zavod Miroslav Krleža, n. d.).

shvatiti samo kao fizička pozadina: oblikuju ga i neizrečena iskustva, odnosi moći i emocionalni doživljaji.

Stanovnici rijetko opisuju Tenju kao prostor otvorenih mogućnosti; češće je vide kroz mješavinu opreza, navike i ograničenih očekivanja. Izrazi poput „navikli smo na to“ ili „tako je oduvijek“ djeluju kao pragmatični štitovi koji ublažavaju razočaranja i potvrđuju dugotrajnu institucionalnu odsutnost (Škrbić Alempijević, Potkonjak i Rubić, 2016.). Ova statičnost ne proizlazi iz ravnodušnosti, nego iz akumuliranih iskustava zanemarenosti i života u neizvjesnosti. Osjećaji se ne brišu, nego zadržavaju i talože u prostorima poput praznih kuća, nedovršenih zgrada i zapuštenih dvorišta, postajući dio njihove simbolične i materijalne infrastrukture. Primjeri ruševnih građevina ili zapuštenih prostora – koje neki doživljavaju kao gubitak, a drugi kao podsjetnik na neiskorištene potencijale – pokazuju da mjesta mogu funkcionirati kao spremnici slojevitih emocija.

Afektivni krajolik oblikuje se kroz prizore zatvorenih prozora i kapija, tišinu kada se mjesto isprazni ili poglede prolaznika koji nose značenja prepoznavanja ili opreza. Takvi trenuci stvaraju više od obične „atmosfera“: povlače granice bliskosti i udaljenosti unutar zajednice, dok šutnja i povlačenje oblikuju obrasce koji istodobno pružaju zaštitu i ograničavaju sudjelovanje. Kroz takve prizore svakodnevce osjećaji ostaju utisnuti u prostoru i prenose se kroz vrijeme, održavajući rutinu prepoznatljivosti usred nestabilnih uvjeta.

2.2. Situirana otpornost: svakodnevne politike održavanja

Koncept otpornosti u literaturi nadahnujtoj foucaultovskom analizom biopolitike često se promatra kao oblik neoliberalnog prebacivanja rizika na zajednice. Prema toj perspektivi, teret nesigurnosti i gubitaka prenosi se na same aktere, koji su pozvani da se samostalno prilagođavaju krizama i povlačenju institucionalne podrške (Joseph, 2013.; Neocleous, 2013.). Takav kritički okvir razotkriva važne ideološke implikacije, ali ne obuhvaća sve načine na koje ljudi u svakodnevici reagiraju na dugotrajnu neizvjesnost, primjerice kroz prakse solidarnosti, improvizacije i održavanja socijalnih veza u Tenji.

U Tenji otpornost nije spektakularan čin niti tek reakcija na izvanredne događaje. Ona je ukorijenjena u društvenim odnosima, osjećajima pripadnosti i povijesnim iskustvima zajednice te se prepoznaje u svakodnevnim strategijama koje održavaju kontinuitet, dostojanstvo i privid reda unutar lokalnih režima nesigurnosti. Takve strategije ne uklanjaju nesigurnost, ali oblikuju načine na koje se dugoročno živi s njezinim trajnim pritiscima i ograničenjima.

Žene pritom preuzimaju većinu odgovornosti za održavanje kućanstava i skrb za članove zajednice, dok muškarci rjeđe sudjeluju i često izbjegavaju interakcije s institucijama.

Ova rodna podjela zadataka oblikuje svakodnevne dinamike i raspodjelu emocionalnog, vremenskog i logističkog tereta unutar zajednice. Postupci poput pomaganja susjedima ili uzmicanja pred neučinkovitim institucijama mogu se čitati kao diskretna ustrajnost, ali i kao prilagodba postojećim ograničenjima. Za lokalne aktere ti potezi znače očuvanje samopoštovanja i svakodnevne održivosti, dok ih institucionalne logike mogu tumačiti kao znak pomirenosti sa *statusom quo*. Otpornost se pritom razvija u pregovorima s odnosima moći i u afektivno zasićenoj svakodnevici. Scott (1990.) takve postupke opisuje kao „oružje slabih“ i vidi ih kao oblik političkog otpora u odnosu na strukture moći, dok de Certeau (1984.) naglašava svakodnevne taktike koje nisu nužno otpor, nego način kreativnog manevriranja i korištenja postojećih struktura u vlastitu korist.

Ove uvide moguće je dodatno produbiti kroz koncept praznine koji Dzenovska (2020.:2-3) definira kao postsocijalističko stanje obilježeno odsutnošću, povlačenjem države i gubitkom mjesta u zamišljenoj budućnosti. U Latviji je praznina povezana s neoliberalnim transformacijama, dok joj u Tenji dodatnu složenost pridaju ratno naslijeđe, etnička stigmatizacija i osjećaj političke irelevantnosti. U toj kombinaciji formira se osjećaj afektivnog nepripadanja na sjecištu „kapitalizma bez ljudi“ i postkonfliktnog zaborava.

U takvom okruženju razvijaju se mikroprakse koje izmiču jasnoj kategorizaciji. Neki sugovornici govore o sudjelovanju u lokalnim inicijativama koje su s vremenom napustili, ali i dodaju da to povlačenje ne doživljavaju kao poraz, već kao pragmatičan izbor nakon višestrukih razočaranja. Drugi pak navode male ponavljajuće radnje poput uređenja dvorišta ili povremenog pomaganja susjedima, koje funkcioniraju kao simbol kontinuiteta i skrbi unatoč institucionalnoj nezainteresiranosti te kao oblik svakodnevnog pregovaranja s ograničenjima (Biti i Blagaić Bergman, 2014.).

Te geste, iako često neprimjetne izvan zajednice, nose dvosmislenost: mogu se tumačiti kao znak privrženosti mjestu, ali i kao prilagodba ograničenim životnim uvjetima. One odražavaju širi obrazac života u Tenji, gdje se pripadnost i povlačenje, ponos i rezignacija neprestano isprepleću u svakodnevnim pregovorima sa širim društvom. Takve male ponavljajuće radnje istodobno nose kontinuitet i osjećaj ograničenosti (Jambrešić Kirin, 2022.:11).

2.3. Prostorna intimnost: afektivna bliskost i nelagoda

U Tenji se prostorna intimnost oblikuje u složenom spletu osjećaja sigurnosti, nelagode i prilagodbe. Ona ne označava samo fizičku blizinu nego i način na koji se ljudi vežu uz prostor u uvjetima dugotrajne nesigurnosti i ograničenih mogućnosti. Sugovornici često govore o „navici“ ili o tome da se „uvijek tako živjelo“ izražavajući pragmatične strategije prilagodbe utemeljene na akumuliranim iskustvima zanemarenosti. Takve formulacije ne odražavaju ravnodušnost, nego dugotrajni rad osjećaja koji se ugrađuju u svakodnevne prakse i prostore.

Najizraženije se to vidi u vezanosti za privatne prostore koji funkcioniraju kao utočišta u kojima se gradi osjećaj slobode i pripadanja, ali i kao mjesta u koja su upisana obiteljska sjećanja i emotivni odnosi. Jedna sugovornica ističe da njezin prostor čine ljudi, prijatelji, obitelj i dvorište u kojem se osjeća sigurno. Ulaz u kuću, prizor poznatih predmeta i miris ručka njezine majke za nju predstavljaju intimnost doma. Takvi iskazi podsjećaju da se emocije mogu urezati u prostore i predmete te da svakodnevni detalji poprimaju posebno afektivno značenje.

Ta se dimenzija dodatno naglašava kontrastom između uređenih privatnih prostora i zapuštenog javnog okoliša. Park u blizini škole i ambulante pokazuje znakove dugotrajnog zanemarivanja, a u pojedinim kanalima nakuplja se otpad. Nasuprot tome, mnoga privatna dvorišta brižno su uređena i održavana, pa upravo ona postaju mjesta gdje se koncentriraju osjećaji skrbi, reda i pripadnosti. Granice intimnosti tako se povlače prema unutra, dok javni prostor ostaje obilježen odsutnošću brige i osjećajem udaljenosti.

Promjene u prostornoj intimnosti moguće je prepoznati i u načinu korištenja ulica. Iz vlastitog iskustva pamtim da je u staroj Tenji gotovo ispred svake kuće postojalo mjesto za sjedenje na kojem su ljeti, uvečer, boravili susjedi, razgovarali i promatrali prolaznike. Takvi oblici svakodnevnog druženja djelovali su kao produžetak kuće prema ulici i omogućivali osjećaj zajedništva. Danas se te prakse gotovo više ne održavaju, a oblici druženja koji su se nekad odvijali ispred kuća premjestili su se u dvorišta i unutrašnjost doma. Bliskost koja se nekad gradila u zajedničkom prostoru sada je ograničenija i zatvorenija, u skladu s dugotrajnim osjećajem nesigurnosti i povlačenja.

Istodobno, prostorna intimnost u Tenji nosi obilježje dugotrajne privremenosti (usp. Simone, 2020.) i svakodnevice bez jasne budućnosti (Dzenovska, 2020.). Kuće i ulice nude kontinuitet, ali istodobno prizivaju dojam odgođenih ili nikad ostvarenih promjena. Sličan obrazac prepoznat je i u „kontejnerskom životu“ nakon potresa, gdje su privremena rješenja postala trajna svakodnevica (Peternel i Podjed, 2024.). Prostorna intimnost u Tenji stoga se oblikuje u napetosti između osjećaja doma i stalne svijesti o životu u privremenom i ograničenom prostoru, čime se oblikuje okvir svakodnevne pripadnosti.

3. Etnografske prakse bliskosti i distance

Kako bi se ti opisani procesi sagledali u svakodnevnom životu, istraživanje se temelji na etnografskim metodama koje omogućuju uvid u prakse, prostorne odnose i afektivne krajolike (Čapo Žmegač, Gulin Zrnić i Šantek, 2006.). Tijekom travnja 2025. godine proveo sam deset polustrukturiranih intervjua sa stanovnicima Tenje različitih dobnih, rodnih i socijalnih pozadina. Ti su razgovori nadopunjeni nizom spontanih susreta i neformalnih razmjena, često tijekom šetnji naseljem ili usputnih svakodnev-

nih aktivnosti, pri čemu su se otvarale teme koje u strukturiranim razgovorima nisu bile izrečene (Hjemdahl i Škrbić Alempijević, 2006.:146). Sugovornike sam birao na temelju postojećih veza, lokalnog znanja i spremnosti na razgovor. Većina su srpske nacionalnosti i svi žive u dijelu naselja koji lokalno stanovništvo naziva Stara Tenja.² Posebna je pažnja bila posvećena etičkim aspektima, pri čemu su svi sudionici bili upoznati s ciljevima istraživanja i njihovi su identiteti zaštićeni kada su to zatražili.

Moja uključenost u zajednicu bila je ključna za razumijevanje načina na koji se afekti, prostorne prakse i odnosi moći svakodnevno prepleću. Oslanjam se pritom na koncepte situirane subjektivnosti i djelomične povezanosti (Strathern, 1987.), uz uvažavanje upozorenja da ni „insajderska“ pozicija nije neutralna, već uvijek posredovana razlikama roda, klase i moći (Narayan, 1993.). Višekratni povratci i dugogodišnja uključenost u lokalne mreže povjerenja omogućili su pristup iskustvima i uvidima koji bi u distanciranijem istraživačkom odnosu vjerojatno ostali neizrečeni.

U skladu s time, u analizu uključujem autobiografske elemente vlastitih povrataka i iskustava boravka u Tenji. Kako ističu Škrbić Alempijević, Potkonjak i Rubić (2016.: 87–97), takav autoetnografski pristup ne podrazumijeva samo pisanje u prvom licu, nego i uvid da su odabir teme, osobni osjećaji i istraživački senzibilitet sastavni dio analize. Iz takve pozicije oblikujem i sljedeću vinjetu povratka, nastojeći čitatelja uvesti u krajolik koji je i moj i zajednički lokalnoj svakodnevi.

4. Povratak u krajolik pripadnosti

Po tko zna koji put vozim se kući. Nakon više od deset sati otkako sam krenuo iz Njemačke konačno silazim s osječke južne obilaznice i ulazim u domaći krajolik. Poznati mirisi s polja najavljuju dolazak, a pažnja se polako prebacuje iz tranzitnog u lokalni ritam. Prvi orijentir koji vidim je stara zgrada Poljoprivrednog fakulteta – nekadašnji simbol znanja, danas oronula ratna ruševina. Za mene i dalje ostaje prostorna i simbolička granica između „nepokorenog“ Osijeka i njegova južnog, pobunjeničkog satelita – Tenje. Sugovornici spominju kako će ruševinu uskoro zamijeniti zatvor, pa krajolik između sela i grada više nije samo podsjetnik na rat nego i simbol zatvaranja i institucionalnog nadzora.

S lijeve strane nižu se hale poslovne zone izgrađene prije desetak godina, a s desne stoje nikad dovršene zgrade osebujnog stila – neuspjeli pokušaj jednog mještanina da sagradi bajkoviti hotel. Njihova prisutnost svjedoči o neostvarenim planovima i napu-

² Stanovnici Tenje jasno razlikuju Staru i Novu Tenju. Stara Tenja doista je stariji, izvorno ruralni dio mjesta, dok je Nova Tenja (često nazvana i „Naselje“) izgrađena u razdoblju SFRJ kao plansko stambeno naselje. U lokalnom govoru i širem osječkom kontekstu Stara Tenja se i danas doživljava kao „srpski dio mjesta“ te se pamti kao pobunjeničko uporište iz Domovinskog rata.

štenim ambicijama, ali i o normalizaciji trajne privremenosti (Simone, 2020.:1133), u kojoj prividno prolazna rješenja postaju stalni okvir života. Na ulazu u selo zaustavljam se kod semafora. Mjesto izgleda obično, ali upravo je tu 1991. godine ubijen Josip Reihl-Kir zajedno s lokalnim političarima Goranom Zobundžijom i Milanom Kneževićem.³ Na mjestu nema nikakvog obilježja, a poznanik mi kaže: „Oni koji su ovdje bili, pamte.“ Ta rečenica otvara pitanje nevidljivog pamćenja i šutnje o nasilju, koje daju ton osobite prisutne odsutnosti koja oblikuje lokalnu politiku svakodnevice (Potkonjak i Škrbić Alempijević, 2023.:12-14).

Nastavljam Osječkom ulicom. S lijeve strane stoji stara nedovršena kuća čiji ogoljeni zidovi bez krova prkose vremenu već desetljećima, dok se odmah iza nje uzdiže nova POS-ova zgrada.⁴ U jednoj slici dva prostora pričaju oprečne priče: o dugotrajnom zastoju i o minimalnom napretku. U nastavku se nižu napuštena INA-ina benzinska postaja, nasuprot ulice novi spomenik braniteljima Domovinskog rata i zapušteni spomenik žrtvama NOB-a. Razlike u održavanju tih mjesta ne govore samo o razinama brige nego i o obrascima javne vidljivosti, gdje neki spomenici ostaju fizički prisutni, ali marginalizirani u značenju (Ardener, 2012.:521; Ilić i Škrbić Alempijević, 2017.:86-87).

Skrećem u „Veliki sokak“,⁵ ulicu u kojoj sam odrastao. S lijeve strane vidim pravoslavnu crkvu, a nasuprot njoj zgrade bivše Poljoprivredne zadruge i „mjesne zajednice“, jedna gotovo pusta, druga još u upotrebi, ali obje zapuštene i u potrebi za obnovom. Vozim dalje pored niza starih slavonskih kuća isprekidanog novijim, često nedovršenim građevinama. Sve mi je poznato i malo toga se promijenilo. Miješaju se osjećaji nostalgije, sjete i uzbuđenja. Napokon, kod kuće sam.

Ovim početnim povratkom usmjeravam fokus na prostorne oblike izolacije, pripadnosti i otpora. Vinjeta funkcionira kao osjetilna i konceptualna mapa kroz koju Tenja nije samo prikazana nego i doživljena kao mjesto koje se stalno oblikuje kroz sjećanja, svakodnevene prakse i institucionalnu odsutnost. Ulazak u Tenju postaje trenutak u kojem „osjećam“ poznati krajolik i politiku u njemu.

³ Dana 1. srpnja 1991. godine u Osječkoj ulici u Tenji policajac Antun Gudelj iz zasjede je ubio načelnika Policijske uprave Osijek Josipa Reihl-Kira te lokalne političare Gorana Zobundžiju, člana Skupštine općine Osijek, i Milana Kneževića, vijećnika iz Tenje, dok je Mirko Tubić, tadašnji predsjednik Mjesne zajednice Tenja, bio teško ranjen, ali je preživio. Reihl-Kir je bio na putu na mirovne pregovore s lokalnim srpskim stanovništvom, a motiv ubojstva povezuje se s protivljenjem nastojanjima za mirno rješenje sukoba (Centar za mir, 2024.; Balkan Insight, 2016.).

⁴ POS (Program društveno poticane stanogradnje) je državni program izgradnje stanova po uvjetima povoljnijim od tržišnih koji provodi Agencija za pravni promet i posredovanje nekretninama u suradnji s jedinicama lokalne samouprave, s ciljem stambenog zbrinjavanja građana, osobito mladih obitelji (APN, n. d.).

⁵ Ovo je lokalni naziv ulice koja je više puta mijenjala ime. U SFRJ službeno se zvala Ulica maršala Tita, za vrijeme Domovinskog rata Svetosavska, a današnji naziv je Ulica Vladka Mačeka.

5. Infrastruktura i svakodnevna produkcija marginalnosti

Prostor se, kako je ranije naglašeno, proizvodi kroz institucionalne prakse i afektivne doživljaje. Zbog toga infrastruktura u Tenji istodobno funkcionira kao materijalni režim i kao svakodnevni podsjetnik na prisutnost ili odsutnost državne brige. Premda je Osijeku fizički bliska, Tenja u iskustvima stanovnika ostaje simbolički i institucionalno marginalizirana. To se očituje u ruševinama, zapuštenim objektima, praznim kućama i fragmentiranim zajednicama koje materijaliziraju trajnu napetost između blizine i udaljenosti od grada. Deindustrijalizacija Osijeka produbila je taj osjećaj perifernosti. Nestankom stabilnih radnih mjesta oslabila je svakodnevna povezanost sela i grada, a napuštena zadruga i ugašena lokalna poduzeća ostaju prostorni podsjetnici na izgubljena ekonomska uporišta (Potkonjak i Škrbić Alempijević, 2023.). Stariji pamte sigurnost „kolektiva“ i sindikalne zaštite, dok mlađi češće ulaze u prekarne poslove ili odlaze u inozemstvo. Deindustrijalizacija i infrastrukturna zapuštenost međusobno se pojačavaju u obrascu marginalizacije u kojem materijalna degradacija nije tek estetski manjak, nego stalni znak institucionalne odsutnosti i društvenog zanemarivanja.

Tu dinamiku sugovornici prepoznaju u svakodnevnim problemima s infrastrukturom. Jana (40) kaže da su „prije tri godine kanali redovno košeni, a sada Unikom⁶ rijetko dolazi“. Nikolina (33) primjećuje da je semafor kod škole „postavljen tek kada su se ljudi počeli buniti. Dotad je bilo opasno za djecu jer tamo automobili jure“. Branka (53), koja ima amputiranu nogu, navodi da „kad padne kiša, autobusna stanica postaje skliska i ne možeš se ni popeti u bus“. Takvi primjeri pokazuju da infrastrukturna zapuštenost funkcionira kao oblik strukturne nejednakosti koji najviše pogađa ranjive skupine, pri čemu ograničena pristupačnost dodatno produbljuje marginalizaciju osoba s invaliditetom. Istraživanje Ženske udruge IZVOR⁷ potvrđuje da se sa sličnim preprekama suočavaju stariji stanovnici budući da je zdravstvena skrb u Tenji ograničena malim brojem liječnika, da u mjestu postoji samo jedna ljekarna i jedan bankomat te da je uslugom pomoći u kući obuhvaćen tek manji dio starije populacije (Bogdan i sur., 2023.). Larkin (2013.:333) ističe da infrastruktura djeluje kao znak državne brige i u sebi nosi oblike želje i fantazije, ali u praksi često ostaje nedovršena i selektivna, što se u lokalnom kontekstu prepoznaje u povremenom održavanju komunalnog sustava i zanemarivanju ranjivih skupina.

Sugovornici iz različitih dijelova naselja opisuju nepovezanost infrastrukturnih intervencija i nedostatak planskog pristupa. Brane (39) ističe da je „u staroj Tenji rasvjeta

⁶ Unikom d. o. o. je trgovačko društvo za komunalno gospodarstvo u većinskom vlasništvu Grada Osijeka.

⁷ Prema podacima iz izvještaja „Procjena zajednice u odnosu na održivost socijalne usluge pomoći u kući na području naselja Tenja“, u naselju je dostupna samo jedna ljekarna i jedan bankomat, dok je zdravstvena skrb ograničena na malen broj liječnika. U 2023. godini uslugom pomoći u kući bilo je obuhvaćeno 60 korisnika, odnosno 4,6 % od ukupno 1294 stanovnika starijih od 65 godina (Bogdan i sur. 2023.:9, 33-34).

postavljena tako da su donijeli stare bandere iz nekog sela [...] čim malo jače pirne vjetar, nestane struje”. Takve improvizacije odražavaju šire obrasce upravljanja rubnim prostorima, pri čemu se intervencije provode fragmentarno i bez uključivanja lokalne zajednice u odlučivanje. Takvi materijalni zahvati podsjećaju na analize koje pokazuju kako postsocijalističke ruševine i polovične adaptacije postaju simboli dugotrajnog zanemarivanja. Osjećaj nebrige dodatno se očituje u svakodnevnom prometu i urbanističkim intervencijama. Brane komentira: „U centru sela su napravili neki ipsilon na raskrižju koji uopće nije funkcionalan. Kamion koji dolazi iz Osijeka ne može skrenuti lijevo jer gazi rub ceste ili mora ući na suprotnu stranu.” Ta prostorna nelogičnost nije tek tehnička pogreška, nego i pokazatelj šireg zanemarivanja lokalnih potreba.

Slična iskustva dijele i drugi stanovnici. Marko (42) primjećuje da se „kanalizacija kopa više puta na istom mjestu, bez koordinacije među izvođačima“, dok su „rupe ispred kuća ostavljene mjesecima nepopravljene”. Takva infrastrukturna i simbolička marginalizacija Tenje odražava posljedice neoliberalnih procesa urbane segregacije i akumulacije kapitala, pri čemu periferne zone ostaju u stanju infrastrukturne i ekonomske ovisnosti (Harvey, 2019.). Nedovršeni zahvati nalikuju Guptinom (2018.:63) opisu stanja suspendiranosti, u kojem se privremeni zastoji infrastrukturnih projekata pretvaraju u trajno obilježje svakodnevice u kojoj se obećana budućnost stalno odgađa. U Tenji se ta suspendiranost dodatno oblikuje kroz političku selektivnost u raspodjeli ulaganja, što učvršćuje osjećaj institucionalne nepravde, dok infrastruktura prestaje biti neutralni javni resurs i postaje sredstvo političke mobilizacije kroz nagrađivanje lojalnih i isključivanje onih koji ostaju izvan političkog svrstavanja.

Nikolina izražava sumnju da se „sređuju dijelovi Tenje u kojima žive glasači HDZ-a“, dok je stara Tenja zapostavljena jer, kako kaže, „ljudi ne izlaze na glasanje [...] nekako su neopredijeljeni”. Ljuba (50), Brankina sestra, primjećuje da se više ulaže u susjedna prigradska naselja poput Višnjevca i Čepina, dok Tenja dobiva tek simbolične projekte poput biciklističke staze. Dejana (33) dodatno povezuje takvu situaciju s klijentelističkim obrascima i pasivnošću stanovništva ističući da ulaganja ne odražavaju potrebe zajednice, nego logiku političke lojalnosti i nadzora. Prostori se pritom sustavno uklanjaju iz strateške pažnje, a zanemarivanje ne ostaje na razini lokalnog nemara, već postupno oblikuje periferiju kroz teritorijalnu stigmatizaciju kao prostor infrastrukturne i društvene zapuštenosti (Wacquant, 2008.:237; usp. Rihtman-Auguštin, 1988.).

Demografske promjene dodatno pojačavaju dojam zanemarenosti. Branka primjećuje da je „svaka treća kuća prazna”,⁸ dok Jana ističe da su mnoge „zarasle u korov”. Brane

⁸ Statistički podaci potvrđuju ovu izjavu. Godine 1991. Tenja je imala 7.663 stanovnika (54 % Srba, 37 % Hrvata). Do 2001. taj broj pada na 6.747, a etnička se struktura preokreće (65 % Hrvata, 30 % Srba). Godine 2011. broj stanovnika ponovno raste na 7.376, uz daljnji porast udjela hrvatske populacije (71 % Hrvata, 26 % Srba). Prema Popisu 2021. Tenja broji 6.272 stanovnika, no podaci o etničkoj strukturi na razini naselja u vrijeme pisanja ovog teksta nisu bili dostupni (DZS, 1991., 2001., 2011., 2021.).

dodaje: „Ljudi iz Osijeka kupuju kuće u Tenji, ali ih koriste za odmor ili ih ostave prazne.” Te dugotrajne praznine (Dzenovska, 2020.: 2) nisu samo vizualni tragovi propadanja, nego i prostorni pokazatelji migracija, ekonomske nesigurnosti i raspada zajedničkog života. Materijalni tragovi napuštenosti pritom se odražavaju na društvene odnose, pri čemu iskustva pojedinaca svjedoče o gubitku sigurnosti i prekidima socijalnih veza.

U okruženju institucionalne odsutnosti osjećaji nevidljivosti i društvene marginalizacije dodatno se intenziviraju. Marko, prognanik iz Vojvodine, opisuje borbu za opstanak bez podrške: „Kad smo došli u Hrvatsku, nikakve pomoći nismo dobili, kao da smo pali s neba. Sad smo se izbalansirali s lokalnim stanovništvom i izborili neki status.” Njegovo iskustvo pokazuje da pripadnost etničkoj većini ne donosi nužno društvenu bliskost. Čapo Žmegač (2007.) podsjeća da i unutar iste etničke skupine mogu postojati duboki raskoli, osobito kada se male razlike preuveličaju i postanu osnova isključivanja (usp. Leutloff-Grandits, 2009.; Rajković Iveta, 2019.). Istodobno, Markova priča upućuje na svakodnevne oblike dostojanstvenog preživljavanja u uvjetima relacijske izolacije, gdje se društveni život održava kroz nenametljive, ali ustrajne prakse otpornosti (Das, 2007.).

Fragmentiranost zajednice dodatno se očituje u prostornoj strukturi naselja. Kako primjećuje Brane: „Nova Tenja je više povezana s Osijekom, a stara je zaboravljena. Postoje i podjele među Hrvatima i Srbima, ali i unutar tih zajednica.“ Ova etničko-prostorna segmentacija ukazuje na često nevidljive društvene rascjepke, istodobno otkrivajući slabljenje svakodnevnih socijalnih veza (Low, 1996.). Upravo te veze, iako neformalne i oslabljene, čine nevidljivu mrežu podrške koja održava zajednicu u uvjetima nesigurnosti (Simone, 2004.). One nisu tek praktične, nego i emotivne jer oblikuju osjećaj pripadnosti i odnosa s prostorom unatoč institucionalnoj marginalizaciji.

6. Afektivni krajolik i relacijska izolacija

Osjećaj pripadnosti opstaje i u uvjetima institucionalne marginalizacije. Ahmed (2004.) naglašava da prostor nije samo fizička lokacija nego i afektivni krajolik oblikovan odnosima i sjećanjima. U svakodnevici se on ne doživljava samo kroz administrativne granice i formalne hijerarhije nego i kroz emocionalne orijentire koji označavaju centar, rub, sigurnost ili sjećanje (Gulin Zrnić i Škrbić Alempijević, 2019.). Ljuba kaže: „Bez obzira na sve, ja osjećam da tu pripadam. U Osijeku se više osjećam kao stranac.” Jana dodaje: „Ovdje je bolje nego u Srbiji [...] ljudi su pristupačniji.” Nikolina opisuje središte Tenje kao prostor između pošte, kafića i raskrižja, dok Branka svakodnevno, uz pomoć proteze, svladava prepreke koje drugima ostaju nevidljive. Ljuba spominje ruševinu Poljoprivrednog fakulteta kao snažan emocionalni reper: „Uvijek kad tamo prođem, gledam u moju učionicu [...] sad to stoji razrušeno, tužno.” Takvi prostori funkcioniraju kao čvorišta u kojima se preklapaju osobna sjećanja, emocije i

tragovi institucionalnog izostanka te oblikuju obrasce kretanja, percepcije i značenja mjesta (usp. Simone, 2004.).

Unatoč snažnoj emocionalnoj povezanosti s mjestom stanovnici jasno osjećaju relacijsku izolaciju. „Tenja je dio Osijeka, samo što Osijek dobije glavni dio, a mi neke mrvice”, kaže Jana izražavajući osjećaj prostorne zapostavljenosti. Takvo iskustvo ne odražava samo nejednakost u pristupu resursima nego i isključenost iz prava na sudjelovanje u odlučivanju. Brane primjećuje da se informacije o mjesnim projektima najčešće šire digitalnim kanalima koji mnogima nisu dostupni: „Nema poziva za javne rasprave. Ako nisi na Facebooku, ne znaš ništa.” Odsutnost participativnih mehanizama upućuje na širi proces stigmatizacije u kojem prostori poput Tenje gube političku agenciju i postaju objekti upravljanja umjesto ravnopravni akteri u urbanom razvoju (usp. Wacquant, 2008.). Sugovornici naglašavaju da se ne radi o slučajnom propustu, nego o sustavnom obrascu koji održava postojeće društvene hijerarhije, često povezane s etničkom pripadnošću i političkom lojalnošću.

Drugi sloj izolacije očituje se kroz simboličke i emocionalne dimenzije. Neki stanovnici opisuju nepripadnost – ne samo prema Osijeku, nego i prema vlastitom mjestu koje se mijenja i više ne pruža poznati osjećaj sigurnosti. Ta dvostruka nepripadnost povezana je s društvenim rascjepima na kojima se svakodnevno pregovaraju granice uključenja (Rajković Iveta, 2019.). Mnogi, osobito oni koji su tijekom rata bili na „drugoj strani“, i dalje osjećaju nelagodu i povučenošću. U svakodnevici se to prepoznaje u ograničenom javnom životu i slaboj međusobnoj povezanosti. Jedan sugovornik opisuje kako se lokalni Srbi najčešće okupljaju na groblju tijekom praznika, što simbolično naglašava povlačenje zajednice iz svakodnevice u prostor ritualne i komemorativne prisutnosti (Leutloff-Grandits, 2009.).

Ta iskustva pokazuju da se ambivalencija pripadanja između centra i mjesta življenja snažno očituje u svakodnevnom životu. Ahmed (2004.:44) to razrađuje pojmom „afektivne ekonomije“, koji upućuje na načine na koje emocije cirkuliraju, strukturiraju prostor i oblikuju osjećaje. U tom smislu izolacija zahvaća materijalne, političke i afektivne slojeve svakodnevice, pa se prostori doživljavaju kao nestabilni i simbolički udaljeni, unatoč fizičkoj blizini i formalnoj integraciji.

7. Prostori sjećanja i politike zaborava

Tenja nosi duboke tragove ratnih zbivanja ranih 1990-ih, koja su trajno oblikovala demografiju i društvene odnose. U ljeto i jesen 1991. novi dio naselja postao je poprište oružanih sukoba, dok je stari dio pretvoren u uporište pobunjenih Srba. U prosincu iste godine zauzet je i preostali dio mjesta. U tom razdoblju Tenja je bila poprište teških zločina nad civilnim hrvatskim stanovništvom. Prema podacima Fonda za humanitarno pravo (2015.), između srpnja i studenoga 1991. ubijeno je najmanje 29

civila hrvatske nacionalnosti. Više od 3000 osoba bilo je prisiljeno na bijeg ili izloženo progonu, nezakonitim pritvaranjima, mučenjima i fizičkom nasilju. Jedan od zločina s posebno teškim posljedicama dogodio se početkom srpnja, kada je skupina od 11 civila izvedena iz improviziranog zatvora u lokalnom kinu „Partizan“, odvezena izvan sela i pogubljena. Većina tijela nikada nije pronađena, što je otežalo pravno procesuiranje odgovornih. Iako je Fond za humanitarno pravo 2011. godine podnio kaznenu prijavu protiv 30 pripadnika lokalne Teritorijalne obrane, JNA, policije i drugih formacija (Fond za humanitarno pravo, 2015.), do danas je pravomoćno osuđena samo jedna osoba (Radio Slobodna Evropa, 2010.).

Ti događaji ostavili su duboke materijalne i emocionalne ožiljke u zajednici te trajno izmijenili međuljudske odnose, svakodnevicu i životne putanje mnogih, osobito mladih. Tijekom progona i raseljavanja Hrvata, djeca i žene srpske nacionalnosti također su bili premješteni, ponajviše u Vojvodinu i druge dijelove Srbije. Među onima čiji su planovi naglo prekinuti bio sam i ja: trebao sam započeti srednjoškolsko obrazovanje u Osijeku, ali to je postalo nemoguće kada su u srpnju 1991. podignute barikade između Tenje i Osijeka. Umjesto u Osijeku, prvu godinu proveo sam u gimnaziji u Novom Sadu, a potom sam se vratio i nastavio školovanje u razorenom Vukovaru, u okolnostima u kojima su rat i okupacija postali dio svakodnevice. Slijedile su godine života pod paralelnom upravom, koje su donijele infrastrukturnu, institucionalnu i simboličku izolaciju, teško ekonomsko osiromašenje stanovništva te potpunu odvojenost Tenje od Osijeka i šireg teritorija pod hrvatskom kontrolom. Istodobno su se u Tenju i okolna mjesta doseljavali Srbi iz drugih ratom pogođenih područja, posebno iz zapadne Slavonije te Bosne i Hercegovine, često naseljavajući ispražnjene hrvatske kuće.

Kasniji proces povratka i mirne reintegracije bio je spor i neravnomjeran. Od 1996. do 1999. radio sam kao prevoditelj i terenski suradnik za Ujedinjene narode (UN) i Organizaciju za europsku sigurnost i suradnju (OESS), što mi je pružilo neposredan uvid u svakodnevne pregovore, male pomake u obnovi povjerenja te u sporost i osjetljivost procesa obnove zajedničkog života. Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja 1998. godine formalno je vratila Tenju u ustavni poredak Republike Hrvatske (Šimonović i Nimac, 1999.). No institucionalna reintegracija bila je tek prvi korak u znatno složenijem procesu infrastrukturne i društvene obnove, koji se odvijao sporo i pod pritiskom brojnih izazova — od imovinskih sporova i demografskih promjena do duboko ukorijenjenog etničkog nepovjerenja. U takvim okolnostima svakodnevne prakse lokalno kolektivno pamćenje i međuetničke dinamike postali su ključni za rekonfiguraciju društvenog prostora, identiteta i osjećaja pripadnosti.

Na razini svakodnevice i lokalnog pamćenja otvara se pitanje kako se prošlost selektivno prisjeća, reinterpretira ili prešućuje. To se osobito vidi u načinu na koji se zajednica odnosi prema nekim ključnim događajima i figurama iz bliže prošlosti. Sjećanje na ranije spomenutog Josipa Reihl-Kira, ubijenog načelnika osječkog MUP-a, i dalje je

prisutno, ali neravnomjerno i interpretativno nestabilno. Stariji ga ponekad spominju, dok među mlađima sjećanje uglavnom izostaje. Istodobno, drugi ubijeni u istom događaju — Milan Knežević i Goran Zobundžija, obojica lokalni političari srpske nacionalnosti — gotovo se nikada ne spominju u javnom diskursu, što dodatno potvrđuje selektivnost kolektivnog pamćenja. Nepostojanje obilježja na mjestu tih ubojstava svjedoči o zaboravu, ali i o selektivnoj memorijalizaciji i političkoj logici koja određuje čije se sjećanje potvrđuje, a čije potiskuje (Jansen, 2002.:83-84). Ta logika ne proizlazi isključivo iz državne politike (usp. Verdery, 1999.), nego i iz lokalnih odnosa, etničkih napetosti i povijesnih neizvjesnosti koje određuju tko, gdje i kako smije pamtiti.

Na taj način poslijeratna memorijalizacija postaje polje pregovora u kojem se sjećanje koristi, osporava ili utišava. Ta se dinamika jasno očituje i u tretmanu javnih prostora i spomenika. Brane navodi da ploča s imenima žrtava Drugog svjetskog rata nikada nije vraćena na zgradu mjesne zajednice nakon što su je pripadnici lokalne udruge branitelja uklonili: „Skinuli su je i sada leži negdje u Osijeku. Kao da ti ljudi nikada nisu postojali.” Na sličan način i mnoge druge zgrade funkcioniraju poput prostornih duhova zajednice, formalno prisutne, ali s funkcijom i simbolikom svedenima na minimum. U mjestu postoji noviji spomenik žrtvama Domovinskog rata, dok zapuštenost starog spomenika žrtvama fašizma stvara prazninu ne samo u krajoliku nego i u osjećaju pripadnosti. Slična dinamika bilježi se i diljem postjugoslavenskih „regija“. Tako Ilić i Škrbić Alempijević (2017.:85) opisuju Mostar, gdje je Partizansko groblje, nekoć centralno mjesto antifašističkog sjećanja, zapušteno, obraslo i devastirano, čime se postupno pretvara u krajolik zaborava.

Te praznine u javnom pamćenju nisu tek povijesni propust nego i pokazatelj relacijske izolacije na simboličkoj razini. Kada određeni događaji, osobe ili zajednice ne dobivaju fizičko i javno mjesto sjećanja, njihova prisutnost u kolektivnom životu slabi, a politička važnost implicitno se umanjuje. U Tenji odsutnost obilježja na mjestima ključnih ratnih događaja, promjene naziva ulica ili uklanjanje ploča s imenima žrtava djeluju kao prostorna potvrda društvene marginalizacije. Takvi obrasci nisu samo lokalni fenomen, nego su povezani sa širim političkim i kulturnim praksama u kojima se povijesna sjećanja selektivno aktiviraju ili potiskuju.

Ta praznina u simboličkom krajoliku nije slučajna, nego odražava šire obrasce prostorne nepravde. Način na koji se danas planira i prostorno intervenira često nastavlja logiku selektivnog pamćenja. Proces zaborava povezuje se s novim infrastrukturnim odlukama koje dodatno učvršćuju marginalni status Tenje. Planirana izgradnja zatvora na prostoru bivšeg Poljoprivrednog fakulteta između Tenje i Osijeka pojačava osjećaj periferizacije. Sugovornici ističu da se zatvor premješta iz Osijeka jer tamo smeta, dok se Tenja doživljava kao prostor za projekte koje grad želi ukloniti iz vidljivih lokacija. Isto vrijedi i za regionalni centar za odlaganje otpada na farmi Orlovnjak, koji mještani vide kao još jedan primjer premještanja nepoželjnih objekata. Zatvor i centar za otpad funkcioniraju kao dvostruki simboli — infrastrukture zatvaranja i odbacivanja.

Slični obrasci zapuštanja i funkcionalne erozije uočljivi su i na razini lokalne infrastrukture. Zgrada nekadašnje mjesne zajednice danas se koristi samo djelomično kao pošta, sjedište vatrogasaca i prostor Ženske udruge IZ.VOR. Iako je mještani u govoru i dalje nazivaju „mjesnom“, njezina je administrativna i simbolička funkcija premještena u novi Hrvatski dom, gdje sada djeluje Mjesni odbor. Slično je i s kompleksom bivše vojarne JNA, prostorom s vidljivim razvojnim potencijalom, ali prepuštenim propadanju. „To je kupio neki privatnik i sve je zaraslo u korov“, napominje Brane ukazujući na lokacije koje bi, kako dodaje, trebale služiti zajednici, a umjesto toga ostaju zapuštene i pretvaraju se u simbole propuštenih mogućnosti. Već spomenuta razlika između nove i stare Tenje ne vidi se samo u komunalnoj opremljenosti, nego i u načinu na koji država raspoređuje pažnju i resurse, određujući tko se prepoznaje kao vrijedan korisnik, a tko kao teret prošlosti.

U skladu s tim Lefebvre (1991.) razlikuje „sliku prostora“, koju oblikuju planeri i institucije, i „proživljeni prostor“ svakodnevice. U Tenji se to vidi u kontrastu između službenih planova i improviziranih prilagodbi u svakodnevnom životu, primjerice u načinu na koji stanovnici koriste zapuštene javne prostore ili oblikuju privatna dvorišta kao mjesta sigurnosti i skrbi. Takvi postupci pokazuju da, unatoč dominaciji institucionalnih strategija, proživljeni prostor ostaje polje kreativnog manevriranja i očuvanja socijalnih veza.

Te se razlike jasno vide i u načinu na koji stanovnici svakodnevno mapiraju svoje mjesto. Umjesto službenih karata mještani se orijentiraju prema afektivnim točkama s osobnim i zajedničkim značenjem. Nikolina, primjerice, centar mjesta smješta između pošte, kafića i raskrižja. Branka, krećući se kroz naselje uz pomoć proteze, svakodnevno svladava prepreke koje drugima ostaju nevidljive, dok Ljuba ruševni Poljoprivredni fakultet doživljava kao emocionalni orijentir jer je ondje pohađala srednju školu (usp. Gulin Zrnić i Škrbić Alempijević, 2019.). Tenja se tako može razumjeti i kao mjesto pamćenja, gdje se prošlost prepoznaje u spomenicima i obilježjima, ali i u prazninama i tišinama koje svjedoče o zaboravu (Nora, 2006.). Iz takvih prostora i načina na koje ih ljudi (ne) koriste nastaju oblici brige, solidarnosti i otpora koji održavaju život unatoč institucionalnoj marginalizaciji.

8. Mikročinovi otpornosti i skrbi

U Tenji zajednica opstaje ne zahvaljujući institucionalnoj potpori ili strateškom urbanom planiranju, nego svakodnevnim praksama koje su rutinske, često nevidljive, ali proizvode kontinuitet, oblikuju prisutnost i stvaraju osjećaj pripadnosti. Ti mikročinovi otpornosti očituju se kroz brigu o prostoru, skrb za druge i svakodnevnu prisutnost u mjestu koje je višestruko isključeno. Kako pokazuje Das (2007.), upravo ti ponavljajući i neupadljivi činovi omogućuju da život traje i kad institucije zakazuju. Otpornost se ovdje ne iskazuje spektakularnim gestama, već dosljednošću svakodnevice.

Tijekom razgovora Branka primjećuje da su ona i njezina sestra Ljuba jedine u ulici koje još uvijek drže kokoši i njeguju „bašču“. Ljuba dodaje da imaju i jabuku i šljivu koje, iako više nisu kao nekad, i dalje smatra vrijednima i lijepima. Moglo bi se činiti da je riječ o običnoj rutini, no vrt i briga o njemu za njih imaju dublje značenje jer postaju emocionalno uporište koje strukturira dan, održava osjećaj stabilnosti i daje osjećaj kontrole.

U Ljubinom slučaju taj osjećaj ukorijenjenosti nosi i dodatnu dimenziju obiteljske odgovornosti kroz odluku o povratku. Nakon godina uspješnog rada na hrvatskoj obali, gdje je završila školu i započela karijeru u struci, Ljuba se odlučila vratiti u Tenju. Taj povratak nije bio rezultat neuspjeha, nego svjesna odluka da napusti stabilnost i mogućnosti koje je imala kako bi preuzela brigu o sestri nakon smrti roditelja i nesreće u kojoj je Branka ostala bez noge. Povratkom se Ljuba ponovno ukorijenila u zajednicu iz koje je potekla, ali ovaj put iz pozicije sestre skrbnice. Povratak u Tenju bio je istovremeno čin odgovornosti prema obitelji i oblik lojalnosti prostoru za koji je znala da neće uzvratiti istom mjerom. U tom kontekstu svakodnevna prisutnost u vrtu poprima značenje ne samo ustrajnosti već i tihe borbe za kontinuitet u višestruko zanemarenom prostoru.

Umjesto da se takve prakse jednoznačno klasificiraju kao otpor ili pasivnost, analitički je korisnije pratiti učinke koje proizvode, pa tako u Brankinom i Ljubinom slučaju vrt postaje prostor emocionalne stabilnosti i svakodnevne ukorijenjenosti. Ahmed (2004.:27) taj odnos prema prostoru tumači kroz pojam „afektivne geografije“, u kojoj se osjećaji raspoređuju između tijela, stvari i mjesta te kroz praksu i vrijeme postaju dio njihovih društvenih značenja. Afekti tako nisu samo privatni nego se upisuju u rutinu, pretvarajući određene prostore u emocionalno zasićene orijentire svakodnevne. Prema riječima Branke i Ljube, njihov vrt više nije samo prostor rada i skrbi, nego čvor pripadanja u kojem se prepleću sigurnost, gubitak i odgovornost. Upravo ta višeslojna emocionalna ukorijenjenost, između stabilnosti i sjećanja na gubitke, čini njihovu praksu vrtlarstva ambivalentnom. Ona ne umanjuje njezinu vrijednost, već otvara prostor za antropološko promišljanje kako svakodnevne geste funkcioniraju u napetosti između snalaženja i tihe borbe za dostojanstvo (Das, 2007.; Scott, 1990.).

Briga u Tenji ne ograničava se samo na kućanstva i vrtove, nego se pojavljuje i kroz neformalne oblike organiziranog rada. Prema riječima Mirjane Herceg, svakodnevne aktivnosti uključuju obilazak starijih osoba, dijeljenje paketa i pružanje podrške ženama, a pritom ističe da ih članovi Mjesnog odbora nikada nisu pozvali na sastanak. Ženska udruga IZVOR u kojoj djeluje postaje zamjena za institucionalnu infrastrukturu i pokazuje ono što Das (2007.) opisuje kao ustrajnu politiku svakodnevnog opstanka i oblik djelovanja koji proizlazi iz potrebe i prisutnosti, a ne iz ideologije. Zbog te kontinuirane uključenosti članice udruge u lokalnoj zajednici doživljavaju se kao „žene koje pomažu“, što označava povjerenje i prepoznatljivost stečene kroz vrijeme.

Ljuba, kao i Brane, govori da više nema ljudi vani i da se nekada sjedilo ispred kuća, dok danas gotovo nitko više ne izlazi. Ipak, ona i dalje svakodnevno čisti ispred svoje kuće i brine se o okolišu, ne iz nostalgije, nego zato što smatra da taj prostor treba održavati. Te prakse nisu ograničene na dvorišta i vrtove nego se šire i u digitalnu sferu gdje lokalne Facebook grupe funkcioniraju kao neformalna mreža pomoći i razmjene. „U grupe Tenja i Prigradsko naselje [...] ljudi se javljaju kad netko poklanja odjeću za bebe ili nešto slično“, kaže Nikolina. Takvi oblici solidarnosti, iako nenametljivi i neformalizirani, postaju važne točke afektivne infrastrukture zajednice, posebno u uvjetima trajne institucionalne odsutnosti.

Unutar tih neformalnih mreža solidarnosti žene često preuzimaju ključnu ulogu, pa rodna dimenzija otpornosti dolazi do izražaja. Kroz svakodnevne obaveze i brigu za druge one oblikuju nevidljivu, ali održivu socijalnu infrastrukturu zajednice. Mirjana Herceg opisuje kako su članice udruge IZVOR „išle u posjete starijima, pomagale s odlascima u trgovinu ili, ako ništa drugo, bile prisutne za razgovor“. Ta logika skrbi ne iscrpljuje se u radu udruge nego se nastavlja i u individualnim praksama poput uređenja prostora oko kuće, sadnje voća ili čuvanja kokošinjaca. Takve geste nisu anakroni ostaci ruralnog života, nego aktivni oblici zadržavanja dostojanstva i identiteta unutar prostora prepuštenog degradaciji.

Ta praksa nije samo izraz kontinuiteta nego i oblik ustrajnosti i otpora. De Certeau (1984.) opisuje takve radnje kao svakodnevne taktike kojima ljudi interpretiraju i prilagođavaju strukture koje ne mogu izravno mijenjati. Takvu ustrajnost utjelovljuje Branka, koja kaže da je kuća koju je naslijedila od oca mjesto u kojem je proživjela i sretne i teške trenutke, a kojoj ostaje vjerna jer bi njezina prodaja značila odricanje od dijela vlastitog života i sjećanja. Njezina odluka ne odražava samo osobnu povezanost s kućom nego i širi obrazac zajednice koja, unatoč migracijama i odlascima drugih bira ostati i održavati kontinuitet u prostoru obilježenom zanemarivanjem.

U toj kontrastnoj dinamici između odlazaka koji ostavljaju praznine i ostajanja koje održava svakodnevnicu postaje vidljivo kako infrapolitika (Scott, 1990.) i pravo na svakodnevnicu (Das, 2007.) funkcioniraju kao trajne, iako često nevidljive strategije života. Sve te prakse čine tihu arhitekturu pripadanja sastavljenu od svakodnevnih gesta koje nisu usmjerene na promjenu sustava, nego na održavanje vlastitog mjesta unutar njega. One se temelje na ustrajnoj prisutnosti koja traje čak i kada institucionalna potpora izostaje.

Takva ustrajnost istodobno nosi i napetosti. Neki postupci koji danas funkcioniraju kao strategije preživljavanja poput ignoriranja institucija, povlačenja iz javnog života ili oslanjanja isključivo na neformalne mreže dugoročno mogu učvrstiti upravo one strukture koje su ih proizvele. Time se otvara pitanje ambivalentnosti: kako razlikovati prilagodbu od pasivizacije, a ustrajnost od prihvaćanja *statusa quo*? Ortner (1995.:190)

upozorava da su studije otpora često etnografski „tanke“ jer zanemaruju subjektivnost, namjere, želje i strahove aktera uključenih u svakodnevne borbe. Das (2007.:16-17) pak naglašava važnost rutine i malih gesta koje omogućuju život u okolnostima nasilja i nesigurnosti premda često ostaju neprimijećene jer se odvijaju unutar onoga što naziva „povlačenjem u svakodnevno“. Politička važnost tih rutina proizlazi iz napetosti koje se javljaju u situacijama u kojima ljudi nastavljaju živjeti, ali bez mogućnosti da promijene strukturu koje ih ograničavaju. Antropološki zadatak stoga nije samo potvrditi čin kao otporan ili pokoran nego i pratiti kako se kroz njegovu ambivalentnost oblikuju relacije moći i svakodnevne konfiguracije pripadanja.

9. Zaključak: svakodnevica između otpora i nemara

Tenja se u ovom radu analizira kroz koncept relacijske izolacije koja proizlazi iz dugotrajnog institucionalnog zanemarivanja, selektivnih infrastrukturnih ulaganja i simboličkog potiskivanja lokalnih iskustava i sjećanja. Izolacija se ne pojavljuje kao iznimka ili poremećaj, već se kroz rutinske interakcije s institucijama, selektivnu uključenost i povlačenje iz javne sfere postupno normalizira i postaje sastavni dio svakodnevice. Materijalni tragovi propadanja, improvizirani popravci i praznine u javnom prostoru upisuju se u krajolik i svjedoče o selektivnoj i ograničenoj prisutnosti države koju stanovnici ne tumače kao njezinu fizičku odsutnost, već kao fragmentarno i nedosljedno institucionalno djelovanje.

U tom kontekstu prostor nije samo fizička struktura nego i afektivno obojen društveni odnos u kojem se osjećaji iscrpljenosti, nelagode i nesigurnosti pretvaraju u stabilizirane obrasce svakodnevnog života. Lokalna iskustva odražavaju obrasce prostorne nepravde povezane s urbanističkom marginalizacijom i strukturnim ekonomskim isključenjem (Harvey, 2019.) dok se pripadnost oblikuje kroz emocionalno ambivalentne strategije ukorjenjivanja, improvizacije i skrbi. Istodobno afekt funkcionira kao sredstvo opstanka i veza s prostorom koji ne nudi stabilnost.

Pitanje sjećanja dodatno usložnjava svakodnevicu jer tišina o nasilju, selektivna komemoracija i izostanak obilježavanja važnih događaja pokazuju da pamćenje, poput infrastrukture, može djelovati kao sredstvo isključivanja. Sjećanje funkcionira kroz ono što je prisutno, ali i kroz ono što je izbrisano, prešućeno ili aktivno uklonjeno (Ilić i Škrbić Alempijević, 2017.; Jansen, 2002.; Rihtman-Augustin, 1988.), pri čemu simbolički krajolik postaje oblikovan istom logikom fragmentacije koja obilježava i prostornu svakodnevicu.

Svakodnevni život u Tenji održava se kroz mikroprakse otpornosti koje, iako često nevidljive, omogućuju trajanje u uvjetima institucionalne odsutnosti i društvene nejednakosti (Das, 2007.; Scott, 1990.). Ta otpornost ne označava ni prihvaćanje postojećeg stanja ni njegovo otvoreno osporavanje, već prilagođavanje kroz rutinske

oblike skrbi, povlačenja i improvizacije. U tim praksama prepleću se moć, pripadnost i isključenost, dok afekt i prostor zajedno oblikuju granice svakodnevnog djelovanja i održivosti (Škrbić Alempijević, Potkonjak i Rubić, 2016.).

Etnografski uvid u relacijsku izolaciju Tenje time otvara širi prostor za promišljanje odnosa između prostora, politike i osjećaja, pri čemu periferija nije samo udaljena nego i afektivno, simbolički i infrastrukturno podređena. Tenja se u tom smislu ne prikazuje kao pasivna zajednica, već kao prostor u kojem se svakodnevno pregovara o tome tko pripada, tko ima pravo govoriti i tko ostaje.

Literatura

1. Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
2. Ardener, E. (2012). "Remote areas": Some theoretical considerations. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 2 (1): 519-533.
3. Biti, O. i Blagaić Bergman, M. (2014). Urbani vrtovi u Zagrebu – ulaganja i izloženost, inicijative i perspektive. *Sociologija i prostor*, 52 (3): 261-282.
4. Bogdan, N.; Ferić, M.; Gotal, M.; Kufner, S.; Mudri, M. (2023). *Procjena zajednice u odnosu na održivost socijalne usluge pomoći u kući na području naselja Tenja*. Tenja: Ženska udruga IZVOR.
5. Čapo Žmegač, J. (2007). *Stranci pred vratima: Diskursi o migracijama u Hrvatskoj 1990-ih*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
6. Čapo Žmegač, J.; Gulin Zrnić, V. i Šantek, G. P. (2006). Etnologija bliskoga: poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja, u: Čapo Žmegač, J.; Gulin Zrnić, V. i Šantek, G. P. (Ur.). *Etnologija bliskoga: poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku; Naklada Jenseksi i Turk.
7. Das, V. (2007). *Life and words: Violence and the descent into the ordinary*. Berkeley: University of California Press.
8. De Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life* (S. Rendall, prev.). Berkeley: University of California Press.
9. Državni zavod za statistiku (DZS). (1991). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 1991*. Zagreb: DZS.
10. Državni zavod za statistiku (DZS). (2001). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001*. Zagreb: DZS.
11. Državni zavod za statistiku (DZS). (2011). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011*. Zagreb: DZS.
12. Državni zavod za statistiku (DZS). (2021). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021*. Zagreb: DZS.
13. Dzenovska, D. (2020). Emptiness and its futures. *Cultural Anthropology*, 35 (1): 11-17.

14. Gulin Zrnić, V. i Škrbić Alempijević, N. (2019). *Grad kao susret: Etnografije zagrebačkih trgova*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku; Hrvatsko etnološko društvo.
15. Gupta, A. (2018). Future in ruins: The temporality of infrastructure, in: Anand, N.; Gupta, A. and Appel, H. (Eds.). *The promise of infrastructure*. Durham, NC: Duke University Press.
16. Hage, G. (2015). *Alter-politics: Critical anthropology and the radical imagination*. Melbourne: Melbourne University Press.
17. Harvey, D. (2019). *Spaces of global capitalism*. London – New York: Verso.
18. Harvey, P. and Knox, H. (2012). The enchantments of infrastructure. *Mobilities*, 7 (4): 521-536.
19. Hjemdahl, K. M. i Škrbić Alempijević, N. (2006). Kako „misliti u hodu“ na proslavi Dana mladosti? Fenomenološki pristup Kumrovcu, u: Čapo Žmegač, J.; Gulin Zrnić, V. i Šantek, G. P. (Ur.). *Etnologija bliskoga: poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku; Naklada Jesenski i Turk.
20. Ilić, K. and Škrbić Alempijević, N. (2017). Cultures of memory, landscapes of forgetting: The case study of the Partisan memorial cemetery in Mostar. *Studia ethnologica Croatica*, 29: 73-101.
21. Jambrešić Kirin, R. (2022). Treba čuti, vidjeti i dotaknuti. Može li etnografija razgraditi naracije straha? *Etnološka tribina*, 52 (45): 3-38.
22. Jansen, S. (2002). The violence of memories: Local narratives of the past after ethnic cleansing in Croatia. *Rethinking History*, 6 (1): 77-93.
23. Jansen, S. (2016). Ethnography and the choices posed by the ‘affective turn’, in: Frykman, J. and Povrzanović Frykman, M. (Eds.). *Sensitive objects: Affect and material culture*. Lund: Nordic Academic Press.
24. Joseph, J. (2013). Resilience as embedded neoliberalism: A governmentality approach. *Resilience*, 1 (1): 38-52.
25. Kojanić, O. (2020). Theory from the peripheries: What can the anthropology of postsocialism offer to European anthropology? *Anthropological Journal of European Cultures*, 29 (2): 49-66.
26. Krajina, Z. (2022). Communicative dimensions of centre-periphery relationships: Communicating the post-1989 traumatic conjuncture in the Balkans and the future of Europe. *Politička misao*, 59 (4): 251-275.
27. Kraus, L.; Bojanić Obad Šćitaroci, B.; Karač, Z.; Kraus, I. (2022). Disappearance and sustainability of historical industrial areas in Osijek (Croatia): Three case studies. *Buildings*, 12 (2): 196.
28. Kvangraven, I. H. (2021). Beyond the stereotype: Restating the relevance of the dependency research programme. *Development and Change*, 52 (1): 76-112.
29. Larkin, B. (2013). The politics and poetics of infrastructure. *Annual Review of Anthropology*, 42: 327-343.
30. Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, prev.). Oxford: Blackwell. (Izvorno djelo objavljeno 1974.)

31. Leutloff-Grandits, C. (2009). 'Fight against hunger': Ambiguities of a charity campaign in post-war Croatia, in: Leutloff-Grandits, C.; Peleikis, A. and Thelen, T. (Eds.). *Social security in religious networks: Anthropological perspectives on new risks and ambivalences*. New York: Berghahn.
32. Low, S. M. (1996). Spatializing culture: The social production and social construction of public space. *American Ethnologist*, 23 (4): 861-879.
33. Narayan, K. (1993). How native is a "native" anthropologist? *American Anthropologist*, 95 (3): 671-686.
34. Neocleous, M. (2013). Resisting resilience. *Radical Philosophy*, 178: 2-7.
35. Nora, P. (2006). Između sjećanja i povijesti: mjesta pamćenja. *Europski glasnik*, 11: 15-45.
36. Ortner, S. B. (1995). Resistance and the problem of ethnographic refusal. *Comparative Studies in Society and History*, 37 (1): 173-193.
37. Pečaver, D. (2025). Koncept perifernih područja u istraživanjima ruralnoga prostora – pregled i evaluacija na primjerima. *Hrvatski geografski glasnik*, 87 (1): 109-132.
38. Peternel, L. and Perinić Lewis, A. (2025). The perception and visibility of the state on the island of Žirje, Croatia. *Shima*, (Advanced Publication): 22-48.
39. Peternel, L. and Podjed, D. (2024). Container life in post-earthquake Croatia. *Focaal: Journal of Global and Historical Anthropology*, 101: 1-14.
40. Potkonjak, S. and Škrbić Alempijević, N. (2023). Rethinking the city in the industrial aftermath: Socio-industrial memory and environmental fallouts. *Narodna umjetnost*, 60 (1): 9-24.
41. Rajković Iveta, M. (2019). Državljanstvo vs. integracija: iskustva visokoobrazovanih Hrvata iz Venezuele i Roma nogometaša. *Studia ethnologica Croatica*, 31 (1): 157-184.
42. Rihtman-Auguštin, D. (1988). *Etnologija naše svakodnevice*. Zagreb: Školska knjiga.
43. Scott, J. C. (1990). *Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts*. New Haven: Yale University Press.
44. Simone, A. (2004). People as infrastructure: Intersecting fragments in Johannesburg. *Public Culture*, 16 (3): 407-429.
45. Simone, A. (2020). To extend: Temporariness in a world of itineraries. *Urban Studies*, 57 (6): 1127-1142.
46. Škrbić Alempijević, N.; Potkonjak, S. i Rubić, T. (2016). *Misliti etnografski. Kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju; Hrvatsko etnološko društvo.
47. Škrbić Alempijević, N. and Oroz, T. (2022). Responsibility in public space: Remaking of two Croatian cities. *Traditiones*, 51 (3): 143-166.
48. Strathern, M. (1987). The limits of auto-anthropology, u: Jackson, A. (Ed.). *Anthropology at home*. London: Tavistock.

49. Thelen, T. (2011). Shortage, fuzzy property and other dead ends in the anthropological analysis of (post)socialism. *Critique of Anthropology*, 31 (1): 43-61.
50. Verdery, K. (1999). *The political lives of dead bodies: Reburial and postsocialist change*. New York: Columbia University Press.
51. Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.

Izvori i građa

1. Agencija za pravni promet i posredovanje nekretninama (APN). (n. d.). Put do stana – Program POS. Dostupno na: <https://apn.hr/izgradnja-i-prodaja-stanova-pos/put-do-stana>
2. Centar za mir, nenasilje i ljudska prava – Osijek. (2024). We Remember Josip Reihl Kir, the Hero of Peace. Dostupno na: <https://centar-za-mir.hr/en/posts/we-remember-josip-reihl-kir-the-hero-of-peace>
3. Balkan Insight. (2016). 1990s Killed Croatian Policeman Commemorated as Peacekeeper. Dostupno na: <https://balkaninsight.com/2016/07/01/1990s-killed-croatian-policeman-commemorated-as-peacekeeper-07-01-2016/>
4. Fond za humanitarno pravo (FHP). (2015). Dosije: Zločini u Tenji. Beograd: FHP.
5. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. „Industrijsko-poljoprivredni kombinat Osijek (IPK)“. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr>.
6. Hrvatska tehnička enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. „Osječka ljevaonica željeza i tvornica strojeva (OLT)“. Dostupno na: <https://tehnicka.lzmk.hr>.
7. Hrvatska tehnička enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. „Tvornica žigica Drava“. Dostupno na: <https://tehnicka.lzmk.hr>.
8. Radio Evropa. (2010). Beograd: Deset godina zatvora za ratni zločin u Tenji. (Pregledano 9. kolovoza 2025.) (<https://www.slobodnaevropa.org/a/2222891.html>)
9. Šimonović, I. i Nimac, I. (1999). UNTAES: A case study. *Croatian International Relations Review*, 5 (14): 5–10. (Pregledano 9. kolovoza 2025.) (<https://hrcak.srce.hr/7145>)

Ethnography of Everyday Life, Isolation, and Resilience in Tenja

Goran Dokić

Martin Luther University Halle-Wittenberg, Institute for Social and Cultural Anthropology, Germany
e-mail: go.dokic@gmail.com

Abstract

This article ethnographically examines how everyday life in Tenja is shaped between its formal proximity to Osijek and an experiential sense of distance. I employ the concept of *relational isolation*, understood as a condition in which peripherality is not measured by geographical distance but by relations to institutions, resources, and between generations, to analyse the entanglement of infrastructure, affective landscapes, and everyday practices of care. The research is based on fieldwork conducted in April 2025 and includes semi-structured interviews, participant observation, and autoethnographic notes. The findings show how selective investment, bureaucratic slowness, and symbolic politics of memory translate into experiences of exhaustion, withdrawal, and prolonged temporariness, while everyday practices such as household maintenance and informal networks of mutual aid produce a form of situated resilience that ensures continuity and dignity, yet also reflects an ambivalent adaptation to existing constraints. This resilience is neither spectacular nor publicly visible. Instead, it manifests in routine gestures that enable the continuation of life under conditions of chronic uncertainty and institutional neglect. The article connects debates on postsocialist peripherality, affect studies, and everyday life research and proposes an operationalisation of relational isolation across three domains: access to services, participation in decision-making, and affective orientation toward space. In conclusion, it argues that development policies in suburban settlements must take the community's affective landscape into account in order to avoid reproducing spatial injustices and to ensure long-term, sustainable support for local communities.

Key words: relational isolation, situated resilience, affective landscape, postsocialist periphery, infrastructure, Tenja.